

e-ISSN: 2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 2, SAYI 1, Haziran 2024 | VOLUME 2, ISSUE 1, June 2024

Atıf Bilgisi | Reference Information

Aysel Zeynalova, "Ermenilerin Gürcistan'a Yerleşmesi ve Talepleri", JOMISS, C. 2, S. 1, Haziran 2024, s. 77-92.

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2024.1039.6

Geliş Tarihi | Received Date

27 Şubat 2024 | 27 Şubat 2024

Kabul Tarihi | Accepted Date

11 Haziran 2024 | 11 June 2024

Ermenilerin Gürcistan'a Yerleşmesi ve Talepleri Armenians Settling in Georgia and Their Demands

ID Aysel ZEYNALOVA*

Özet

Ermenilerin Gürcistan'a yerleştirilmesi 1860'lı yıllardan itibaren yoğunlaşmıştır. Çarlık Rusya'sının 19. yüzyılın başında Gürcistan'ı ilhak etmesiyle bu süreç daha da hızlanmıştır. Rus hükümeti Güney Kafkasya'da kendisini güçlendirmek amacıyla Ermeni faktörünü kullanmış ve onları bölgeye yerleşmeye teşvik etmiştir. Ermeniler de uygun koşulları kullanarak Gürcü tarihini çarpıtma, maddi ve manevi anıtlara el koyma politikası yürüterek toprak iddialarının hayata geçirilmesine zemin hazırlamaya başlamıştır. 917 devrimlerinden sonra Rusya İmparatorluğu yıkılmış ve Güney Kafkasya'da üç bağımsız devlet - Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan - kurulmuştur. Ermenistan, Gürcistan'ın farklı bölgelerine dağılmış Ermeni nüfusunu kullanarak toprak iddiasında bulunmuş ve savaş ilan etmeden Gürcistan'a saldırmıştır. Bu süreçte yerel Ermenilerin özel yerel hizmetleri de olmuştur. Sovyet Rusya'nın Güney Kafkasya'ya gelişinden sonra Gürcistan'da yaşayan Ermenilere imparatorluk politikası kapsamında ayrıcalıklar tanınmış, özellikle sınır boylarına yerleşmeleri için elverişli koşullar sağlanmıştır. Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Ermenilerin doğrudan ve dolaylı olarak bu ülkenin ulusal çıkarlarına aykırı adımlar attığı bilinmektedir. Bu yıllarda yaşanan ağır ekonomik ve sosyal koşullar, bu ülkede yaşayan Ermenilerin sayısında düşüşe neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Ermenistan, Ermeniler, Göç, Toprak iddiaları.

Abstract

The resettlement of Armenians to Georgia intensified from the 1860s onwards. With the annexation of Georgia by Tsarist Russia in the early 19th century, this process accelerated even further. The Russian government utilized the Armenian factor to strengthen itself in the South Caucasus and encouraged Armenians to settle in the region. Taking advantage of favorable conditions, Armenians began to distort Georgian history and lay claim to land by seizing material and spiritual monuments. After the 1917 revolutions, the Russian Empire collapsed, and three independent states - Georgia, Armenia, and Azerbaijan - were established in the South Caucasus. Armenia, using the dispersed Armenian population in various regions of Georgia, made territorial claims and attacked Georgia without declaring war. During this process, local Armenians played a significant role. Following the arrival of Soviet Russia in the South Caucasus, Armenians living in Georgia were granted privileges as part of imperial policy, especially favorable conditions were provided for them to settle in border areas. After gaining independence, it is known that Armenians directly and indirectly took steps contrary to the national interests of this country. The harsh economic and social conditions during these years led to a decline in the number of Armenians living in this country.

Keywords: Georgia, Armenia, Armenian, Migration, Territorial claims.

* Uzman, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Kafkas Araştırmaları Enstitüsü Gürcistan Araştırmaları Bölümü, Bakü, alis100a@gmail.com, Orcid: 0009-0009-0492-3666, Azerbaycan.

Giriş

Karadeniz kıyısında yer alan Gürcistan, Güney Kafkasya'nın stratejik açıdan en önemli ülkesidir. Bilindiği üzere kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan önemli ticaret ve iletişim yolları üzerinde yer alan Gürcistan, tarihin farklı dönemlerinde yabancı güçlerin odak noktası olmuş, zaman zaman işgale maruz kalmıştır.¹ Bunun yanı sıra modern Gürcistan toprakları Eski Çağlar'dan beri yoğun göç bölgesi olmuştur. Özellikle yoğun bir şekilde komşu bölgelerden Gürcistan'a göç süreçleri yaşanmıştır. Kafkasya halklarının temsilcilerinin yanı sıra Orta Doğu'dan ayrı ayrı gruplar da ülkeye yerleşmiştir. Zamanla bazı göçmen gruplar yerel halkla veya diğer etnik gruplarla birleşirken, bazıları da ulusal özelliklerini sonuna kadar korumuştur. Nitekim birçok kaynakta Arapların, Selçukluların, Moğolların, Rusların, Ermenilerin ve Kazakların farklı zamanlarda buraya göç ettiğine dair bilgiler bulmak mümkündür. Bu sürecin devamlı olduğunu ve aşamalı olarak gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. 19. yüzyılın başlarından Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar Gürcü olmayan nüfusun Gürcistan topraklarına grup halinde yerleştirilmesi Rus İmparatorluklarının askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet etmiştir.²

Gürcistan'ın Etnik Yapısı

Gürcistan'da Gürcüler, Azerbaycanlılar (Borçalı Türkleri), Ermeniler, Abhazlar, Osetinler, Kürtler, Ruslar, Rumlar, Yahudiler, Araplar, Çingeneler ve diğer halkların temsilcileri yaşamaktadır. 2014 nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 87'si etnik Gürcülerden, yüzde 13'ü ise çeşitli etnik grupların temsilcilerinden oluşmaktaydı. Bu etnik gruplardan en büyüğü Azerbaycanlılardır. Onlar Gürcistan nüfusunun yüzde 6,3'ünü oluşturmaktalar. Etnik Ermenilerse ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 4,5'ini oluşturmaktadır.³

Gürcüler, Gürcistan'ın yerli nüfusedir. Gürcüler üç ana alt etnik gruptan oluşur: Kartveller Megreller ve Svanlar. Kartlar çeşitli etnografik gruplar tarafından temsil edilmektedir: Batı Gürcistan'da İmeretiler, Gurialılar, Acaralar, Racha-Leckhumi halkı. Doğu Gürcistan'da Kartveller yani Gürcüler, Kakhetiler, Mtiuliler, Mokheveliler, Pshaveliler, Khevsuretiler ve Tushetiler. Megreller çoğunlukla Gürcistan'ın kuzeybatısındaki Samegrelo bölgesinde ve Abhazya'nın güneyinde yaşamaktalar. Sovyet yönetiminin ilk yıllarında Megrellere karşı ılımlı bir tavır sergilenmiştir. Fakat Stalin zamanında Megrellere de baskı uygulanmıştır. Bir kısmı yaşadıkları bölgeden yavaş yavaş Abhazya Özerk Cumhuriyeti topraklarına sevk edilmiştir. Bu hadiseden sonra Megreller de Gürcü olarak kayıt altına alınmıştır. 1991-1992 Gürcistan-Abhaz savaşı sırasında Abhazya'daki Gürcüler, yani Megreller yaşadıkları bölgeden kovulmuş, Gali ve Samegrelo'ya yerleşmek zorunda kalmışlardır. Gürcü halkının alt etnik gruplarından biri olan Svanlar ise Samegrelo, Svaneti bölgesinde ve Abhazya'nın güneyinde ikamet ediyorlardı. Avrupa Ulusal Azınlıklar Merkezi (ECMI)'nin 2009 yılında ulusal azınlıkların ve yerli halkların dillerine ilişkin hazırladığı bir raporda Svanların sayısının 30.000 civarında olduğu belirtilmiştir. Sovyet döneminde Svaneti'de yaşanan doğal afeti bahane ederek demografik koşulları Gürcüler lehine değiştirmek isteyen Gürcistan yönetimi tarafından Svanlar, Azerbaycanlıların yoğun olarak yaşadığı Kvemo-Kartli (Borçalı)'ye iskan edilmiştir. Kartvelilerin bir alt kolu olan Lazların da eski Kolhi halkının soyundan olduğu üzerinde durulmaktadır. Lazlar çoğunlukla Gürcistan'ın ve Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında yaşamaktadırlar. Gürcistan'da yaşayan Lazların çoğunluğu Hıristiyan iken Türkiye'deki Lazlar ise Müslümandır. Gürcistan'ın Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra 1829 Edirne Antlaşması'na göre Müslüman Lazlar Osmanlı topraklarına iskan edilmiş, Erzurum'da yaşayan Ermeniler ise ახალქალაქი-Akhalkalaki'ye yerleştirilmişlerdir.⁴

Azerbaycanlılar Gürcistan'da yaşayan ikinci en büyük etnik gruptur. Azerbaycanlılar çoğunlukla Kvemo-Kartli (Borçalı), Kakheti, Shida-Kartli ölgelerinde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nde, ayrıca Tiflis, Rustavi ve Batum kentlerinde yaşamaktadır. Onlar, Azerbaycanlıların etnogenezinin

1 *Etnosebi Sakartveloshi*, Ed. Merab Basilaia, Tiflis 2008, s. 7-8. [ეთნოსები საქართველოში, რედაქტორი მერაბ ბასილაია, თბილისი 2008, გ. 7-8].

2 *Etnosebi Sakartveloshi*, s. 8.

3 *Etnosebi Sakartveloshi*, s. 24.

4 Vahid Öməröv-Elnur Kəlbizadə-Samirə Həbibbəyli-Naziyə Məmmədova-Kamal Salayev, *Gürcüstan: İnzibati-Ərazi Quruluşu, İdarəçiliyi və Demografiyası*, Bakı 2019, s. 112-122.

oluşumunda önemli rol oynayan, tarihi Azerbaycan'ın kuzeybatı toprakları olan Borçalı'nın nüfusunu oluşturan çok sayıda Türk boyunun soyundandır.⁵ Gürcistan'ın etnik yapısını oluşturan gruplardan biri de çoğunlukla Tskhinval bölgesinde yaşayan Osetinlerdir Hint-Avrupa dil ailesinin İran koluna mensup olduğu bilinen bu grubun toplam sayısı yaklaşık 700.000'dir. Gürcistan topraklarındaki varlıkları Orta Çağ'a kadar uzanan Osetinlerin, 1237 yılında Moğolların İran topraklarına saldırması üzerine günümüzde yaşadıkları topraklara göç ettikleri varsayılmaktadır.⁶ Abhazlar ise Gürcistan'da yaşayan diğer etnik gruplardan biridir. Çoğunlukla Abhazya Özerk Cumhuriyeti topraklarında yaşamaktadır.⁷

Ermenilerin Gürcistan'a Göçü

Yukarıda belirtildiği gibi Ermeniler, Gürcistan'da yaşayan azınlıklardan biridir. Modern Gürcistan'ın çoğunlukla Tiflis, Samtskhe-Cavakheti, Kvemo-Kartli (Borçalı), Acara Özerk Cumhuriyeti ve Abhazya bölgelerinde ikamet etmektedir. Onların bu ülkeye yerleşmeleri tarihin farklı dönemlerine dayanmaktadır.⁸

Ermenilerin Gürcistan topraklarına toplu olarak yerleşmesi, genel olarak Rusya'nın Güney Kafkasya'daki hakimiyeti sonrasında yeni göçler sayesinde mümkün olmuştur. Çarlık Rusya Karadeniz havzasında üstünlük elde etmek ve sıcak denizlere erişim sağlamayı amaçlamaktaydı. Bu nedenle şimdiki Gürcistan toprakları XVII-XVIII. yüzyıllarda Osmanlı ve Rusya devletlerinin savaş alanına dönüşmüştü. 1768-1774 Rus-Osmanlı Savaşı sırasında Gürcü kralı II. Erekle aktif olarak Rusya'yı desteklemekteydi. Hatta Rusya'nın himayesine girmek amacıyla başvuruda da bulunmuştu. Savaşın bitmesinin ardından Ruslarla Gürcüler arasında müzakereler yoğunlaşmış ve bu süreç Georgiyevsk Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. 24 Temmuz 1783'te imzalanan bu anlaşmayla Kartli-Kakheti Krallığı, Rus Devleti'nin "korumasını" kabul etmiş oldu.⁹ Kartli-Kakheti Krallığı bundan böyle Rusya dışında herhangi bir devlet tabiiyetini sonsuza kadar reddettiğini, Rusya ise Kartli-Kakheti Krallığı'nı düşmanlarından korumayı ve onun işgal altındaki topraklarını kurtarmayı üstlendiğini taahhüt etmiştir. Georgiyevsk Antlaşması sadece Rusya-Gürcistan açısından değil, Gürcistan-İran ve Gürcistan-Osmanlı ilişkilerinde de keskin bir dönüm noktası olmuştur. Artık Kartli-Kakheti Krallığı yabancı devletlerle bağımsız diplomatik ilişkiler yürütmemeyecekti. Her iki taraftan temsilciler bulunmalıydı. Kartli-Kakheti nüfusu Rusya'yı müttefik, bu devlete düşmanlık eden devlet ya da milletleri düşman sayacaktı. Osmanlı Devleti ya da herhangi bir büyük devlet ile yapılacak anlaşmalarda yetki Rusya'da olacaktı. Kartli-Kakheti ordusu Rus İmparatorluğu'na hizmet edecekti.¹⁰

II. Erekle'nin ölümünden 17 sene geçtikten sonra Ruslar anlaşmayı ihlal ederek Kartli-Kakheti topraklarını işgal etmiştir.¹¹ İşgali sürdüren Rus hükümeti, 1801 yılında Doğu Gürcistan'ı da ilhak etmişti. Çar Rusya bölgeyi ilhak etmesinin ardından nüfusun etnik yapısının değiştirilmesi, böylece kendisine etnik alt yapısını oluşturması yolunda sistematik çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla Ermeni nüfusunun bölgeye iskanı konusunda düğmeye basılmıştır.¹² İlk Ermeni aileler General Lazarev'in önderliğinde buraya yerleştirilmiştir. Georgiyevsk Antlaşması Gürcistan'a pahalıya mal olmuştur. Bununla ilgili Gürcü tarihçi Mose Janashvili, "*Erakle'in tüm beklentileri boşa çıktı, ...*

5 Öməröv vd., *Gürcüstan: İnzibati-Ərazi ...*, s.132.

6 Giorgi Sordia, Ossetians in Georgia: in the wake of the 2008 war, Flensburg: European Centre for Minority Issues (ECMI), 2009, s. 22, <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/10693>, son erişim tarihi: 10.02.2024.

7 *Etnosebi Sakartveloshi*, s. 46.

8 *Etnosebi Sakartveloshi*, s. 8.

9 Valerian Macharadze, "Georgievskis traktati", [http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1\(7\)/valerian%20mcharadze.pdf](http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1(7)/valerian%20mcharadze.pdf), [ვალერიან მაჭარაძე, "გეორგიევსკის ტრაქტატი", [http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1\(7\)/valerian%20mcharadze.pdf](http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1(7)/valerian%20mcharadze.pdf)], son erişim tarihi: 10.02.2024.

10 Vaktang Guruli, "Georgievskis Traktati", <https://gfsis.org.ge/files/my-world/12/06.pdf> [ვახტანგ გურული, "გეორგიევსკის ტრაქტატი", <https://gfsis.org.ge/files/my-world/12/06.pdf>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

11 Emre Nusel, *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kafkas Hanlıklarının Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015, s. 91.

12 Musa Qasımlı-Vahid Öməröv-Naziyə Məmmədova-Samirə Həbibbəyli-Kamal Salayev, *Gürcüstanda Erməni Təşkilatlarının Fəaliyyəti (XIX Əsr-XXI Əsrin Əvvəlləri)*, Bakı 2020.

Gürcü ruhu neredeyse yok olma sınırına kadar ulaştı ve Gürcü dili zayıfladı” diye yazmıştı.¹³ General Sisianov önderliğinde 1804’te Kvemo-Kartli (Borçalı)’ye. 2000 kişi, 1807-1808’de Tiflis çevresine ve Avlabar’a 1809-1811’de 338 aile yerleştirilmiştir. Kafkas Genel Valisi Tormasov’un zamanında 428 ailesi Bolnisi’ye yerleştirilmiştir.¹⁴

Osmanlı Ermenilerinin isyan ve göç etmeleri için hiç bir neden yoktu. Fakat Ermeni terör örgütleri ve katolikosluğun faaliyetleri, dış güçlerin baskı ve destekleri sonucu Ermeniler arasında Osmanlı, İran ve Azerbaycan topraklarında olduklarına inandıkları Büyük Ermenistan’ı kurma fikri yayılmaya başlamıştır. Bu tahayyül, Ermenilerin Osmanlı’ya karşı başkaldırmasına neden olmuştur.¹⁵ 1820’li yıllarının sonlarında Çarlık hükümeti, İran ve Türkiye’den Gürcistan’a çok sayıda Ermeni iskan etmiştir. İran’dan Gürcistan’a yerleştirilen Ermeniler Kvemo-Kartli’ye (Borçalı), Türkiye’den yerleştirilen Ermeniler ise ağırlıklı olarak Samskhe-Cavaheti ve Ahalkalek’e yerleştirilmişlerdir. Yerinden edilen Gürcülerin yerine farklı ülkelerde yaşayan Ermeni aileler yerleştirilmiştir. 1828-1830’da Cavaheti’nin yerel nüfusunun %90’ı Gürcülerdi. O yıllarda 40 binin üzerinde Ermeni ailesi bölgeye göçürülmüştür.¹⁶

Rusya ve Osmanlı imparatorlukları arasında yaşanan savaşlar sonucunda Rusya, Müslüman nüfusa karşı etnik temizlik politikası yürütmüş ve onların bir kısmını Güney Batı Kafkasya’dan sürmüştür. Müslümanlardan boşalan bölgelere Osmanlı Devleti’nden gelen Ermeniler yerleştirilmiştir. Ermeniler Akhalkalaki’te Ermenilerin çoğunlukta olduğunu iddia ederek buranın Ermenistan’a bağlanması için Gürcistan’a müracaat etmiştir. Bölgeye göç eden Ermenilerin taşınma masrafları Çarlık tarafından karşılanmış, hazine arazileri ve Müslüman ahaliden satın alınan topraklar yeni gelenlere dağıtılmış ve Ermeniler 10 yıllık bir süre için vergiden de muaf tutulmuştur.¹⁷

Samskhe-Cavaheti’nin Ermeni nüfusu 19. yüzyılda gönüllü ve zorunlu göçler sonucunda oluşmuştur. Emperyal politika, Hristiyan Ermenileri Müslüman nüfusun aksine güvenilir müttefikler olarak gördüğü için onlar, Osmanlı İmparatorluğu sınırı boyunca yerleştirilmiştir. Ünlü Gürcü bilim adamı Bondo Arveladze’ye göre bu tür davranışların temelinde siyasi görüşler vardı: öncelikle Cavaheti’de yaşayan yerel halkları olan Gürcüler ve Türkleri (burada Azerbaycanlılar kastedilmektedir) bastırıp bu bölgeden uzaklaştırmak, bölgedeki Ermeni sayısını artırmak.¹⁸ Gürcistan’a göç eden Ermeniler buralardaki çete faaliyetlerine karışmaktan ve isyan bayrağını açmaktan çekinmemişlerdir. Anadolu’da gerçekleşen Ermeni isyanlarının birçoğunda Kafkaslardan sağlanan silah ve insan kaynakları kullanılmıştır.¹⁹ Ermenilerin Çarlık hükümetinin yardımıyla Gürcistan’a yerleştirilmesi sonucunda sayıları her geçen yıl artmıştır. Gürcistan’da 1865’te 122,6 bin, 1886’da 172,9 bin, 1897’de ise 197 bin Ermeni ikamet etmekteydi. 1897-1902 yıllarında 55.000 Ermeni Gürcistan’a yerleştirilmişti. Bahsedilen süreçler Tiflis’teki Ermenilerin sayısının 68.000’i yeni gelenlerden oluşmakla 46.700’den 124.900’e çıkmasına neden olmuştur.²⁰

Ermenilerin Gürcü Topraklarına Yönelik İddiaları

Ermeniler, Gürcistan topraklarındaki konumlarını güçlendirdikten sonra bu ülkeye yönelik toprak iddialarında bulunmaya başlamıştır. Onlar Gürcü kiliselerinin kendilerine ait olduklarını iddia etmekte ve Ermeni Gregoryen tarzına dönüştürme çabaları sergilemekteydi. Böylece 19. yüzyılda Gürcistan toprakları “Ermeni kiliseleri” ile dolmuştu. Ermeniler, tarihi ve arkeolojik açıdan Gürcü mirasını tahrif etmeye çalışmış; tarihi anıtlardan Gürcüce yazıları kazımış, boş kiliseleri çalmış

13 Ketevan Aptsiauri, “Kartuli-Somkhuri urtiertobebi XVIII-XIX ss-shi”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>, [ქეთევან აფციაური “ქართულ-სომხური ურტიერთობები XVIII-XIX სს-ში”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

14 Qasımlı vd., *Gürcüstanda Erməni Təşkilatlarının ...*, s. 40.

15 Selim Hilmi Özkan, “XVII. Yüzyılın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi ve Ermeniler”, *Hoşgörürden Yol Ayrımına Ermeniler*, C. II, Kayseri 2009, s. 84 vd.

16 Aptsiauri, “Kartuli-Somkhuri ...”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>.

17 Kamil Ağacan, “Ermenistan-Gürcistan İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 19, 2005, s. 64.

18 Aptsiauri, “Kartuli-Somkhuri ...”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>.

19 Selim Hilmi Özkan, “Osmanlı Devleti’nden Gürcüstan’a Ermeni Göçü ve Tiflis’de Ermeni Faaliyetleri (1878-1915)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 62, 2014, s. 1804.

20 *Etnosebi Sakartveloshi*, s. 107.

ve Gregoryenleştirmiş, asılsız iddialar icat etmekle bunları eski Ermeni mirası olarak dünyaya sunmuşlardı.²¹ Eçmiadzin Kilisesi, Gürcü kiliselerine elçi göndererek onları Gregoryen mezhebine davet etmekteydi. Bunun yanı sıra Ermenilerin anıtları ele geçirmek için ilginç taktikler uyguladıkları da B. Arveladze'nin notlarından anlaşılmalıdır. O, Ermenilerin tarihsel olarak Gürcü kiliselerinin çevresine yerleşmeye çalıştıklarını yazmaktaydı. Burada ticari ilişkilerini genişletmenin yanı sıra, kiliselere ait sembollerini değiştirmeyi unutmuyorlardı. Bunun sonucunda Gürcü tarihine ilişkin bazı süs eşyaları ve yazıtlar kaybolmuş, kiliselerin üzerinde Ermenice yazıtlar ortaya çıkmıştı.²² Ermeniler, bugünkü Gürcistan'ın doğu ve güney topraklarını "tarihi Ermeni toprağı"na dönüştürmek ve Batılı ülkelerin liderlerini buna inandırmak için yoğun çaba harcamıştır. Gürcistan'daki kiliselerin "Ermeni kökenini doğrulayan" haritalar uydurup dünyanın her yerine yaymaktalardı. B. Arveladze,²³ Gürcü kiliselerinin Ermenileşme sürecinin esas olarak bu şekilde gerçekleştiğini yazmaktaydı. Elbette Eçmiadzin rahiplerinin ve elçilerinin bu konudaki rolü yadsınamaz. Genellikle zengin Ermeniler, iflas eden Gürcü ağalarının topraklarını ve konaklarını satın almakta, sonra bu topraklardaki Gürcü kiliselerine Ermeni rahipler yerleştirilmekte ve bu topraklarda yaşayan köylülere Gregoryen mezhepini zorla kabul ettirmekteydi. Böylece Gürcüler Gregoryenleştirilmekte, Ortodoks kiliseleri de Ermenilerin, daha doğrusu Eçmiadzin'in etkisi altına alınmaktaydı.²⁴

Borçalı ve Cavakheti'deki Ermeni "bilim adamları", tarihi anıtlar dışındaki yer isimlerini ve antik mezarlıklardaki yazıtları gerekçe göstererek buraların sözde "eski Ermeni toprakları" olduğunu söylemekteydi.²⁵ B. Arveladze, İ. Gvaramidze, G. Bocaridze gibi yazarların asılsız Ermeni iddiaları hakkında eserlerinde onlarca gerçeğe değinilmiştir. Mesela İ. Gvaramadze²⁶, Ermenilerin sadece Gürcülerin kutsal kiliselerine girmekle kalmayıp, aynı zamanda onların mezarlıklarını ve eski yazılarını da yok ettiklerini belirtmiştir. Türkler ve Müslümanlar Gürcü kiliselerine saygılı davranırken, Ermeniler Gürcülere karşı oldukça düşmanca davranmaktaydı. B.Arveladze ayrıca Ermenilerin Gürcü yazıtlı tarihi taşları değiştirdiklerine ve bunların başka yapıların yapımında kullanıldığına da değinmiştir. Yazarın "Samtskhe-Saatabago'ya Yolculuk" adlı kitabında kiliselerin pencerelerinin değiştirildiğini ve üzerlerinde Ermenice yazıtların görüldüğünü acıyla yazdığının da belirtilmesi gerekir. Daha sonra buradan alınan Gürcüce yazıtlı taşlar Ermeni okulunun yapımında kullanılmıştı. Bocaridze ise Gürcü kilisesinden çalınan taş tabelaları para karşılığında Ermenilerden alıp bölgeden çıkararak yakın bir bölge olan Vale'ye getirdiğini kaleme almıştır. Ancak taş tabelalar tahrip edilmiş, üzerlerindeki Gürcüce yazılar tamamen silinmiş veya harfler tam olarak okunamayacak şekile getirilmişti.²⁷ Ermenilerin harita-bilgi kitapçığında Cavakheti'de 127 Ermeni kilisesinin bulunduğu belirtilmektedir. Bunlardan 40 tanesinin 1800'den önce yapıldığı yazılmıştır. 1800-1900 yıllarında Ermenilerin bu bölgede 87 kilise inşa ettiği ortaya çıkmıştır. Kısacası güya Ermeniler her yıl bir kilise inşa etmekteydi. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki günümüzde modern teknolojinin gücünden yararlanılsa bile her yıl bir kilise inşa etmek hâlâ mümkün değildir.²⁸

21 Aptsiauri, "Kartuli-Somkhuri ...", <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>.

22 Bondo Arveladze, "Armyanskiye" ili Gruzinskiye cerkvi v Gruzii?!", <https://www.allgeo.org/index.php/ru/641-bondo-arveladze-armyanskiye-ili-gruzinskiye-tserkvi-v-gruzii> [Бондо Арвеладзе, "Армянские или грузинские церкви в Грузии!?" <https://www.allgeo.org/index.php/ru/641-bondo-arveladze-armyanskiye-ili-gruzinskiye-tserkvi-v-gruzii>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

23 Bondo Arveladze (d. 23 Mayıs 1932) — Gürcü Edebiyat eleştirmeni, Ermeni akademisyen, Filoloji doktoru.

24 Guram Maisuradze, "Kartuli-Somkhuri urtiertobis istoriografiidan", <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/maisuradze-saq-som-2/> [გურამ მაისურაძე, "ქართულ-სომხური ურთიერთობის ისტორიოგრაფიიდან", <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/maisuradze-saq-som-2/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

25 Guram Markhulia, "didi Somkhoba Sakartveloshi", <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/markhulia-10/> [გურამ მარხულია, "დიდი სომხობა საქართველოში", <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/markhulia-10/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

26 İvane Gvaramadze (Gürcüce: ივანე გვარამაძე), d. 17 Ekim 1831, Vale, Gürcistan-ö. 24 Mayıs, 1912, Akhaltsikhe, Gürcistan), Gürcü Katolik din adamı, yazar ve etnograf.

27 Giorgi Bochoridze, *Mogzauroba Samtskhe-Cavakheti*, Metsniereba, Tiflis 1992 [გიორგი ბოჭორიძე, *მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში*, მეცნიერება, თბილისი 1992.]

28 Arveladze, "Armyanskiye" ili ...", <https://www.allgeo.org/index.php/ru/641-bondo-arveladze-armyanskiye-ili-gruzinskiye-tserkvi-v-gruzii>.

Bir diğer Gürcü araştırmacı Guram Markhulia ise Ermenilerin Gürcistan'da bazı anıtlar inşa ettikleri yönündeki asılsız iddiaları ortaya çıkararak, Ermenilerin Gürcistan'da hiçbir şey inşa etmediklerini, yapıları tahrip edip kendilerine mal ettiklerini yazmıştır. Çok sayıda tarihi belge bunu kanıtlamaktaydı.²⁹ Ermeniler, Gürcülerin en önemli başvuru kaynağı haline gelen “Kaplan Postlu Şövalye” eserini ustalıklarla kendilerine mal etmişlerdi. Şöyle ki eserin Ermeni Aşot Rustavi yani Şota Rustaveli tarafından Ermeniceden Gürcüceye çevrildiğini iddia etmişlerdi. Güya daha sonra Gürcüler Ermenice yazılanları yakıp, esere el koymuşlardı.³⁰

Ermenilerin Gürcistan'a toplu yerleşimi 20. yüzyılda da devam etmiştir. Çarlık Rusya'sının bu konuyla ilgili çıkarları vardı. Rus hükümeti Katolik Gürcüleri Ermenileştirmeye çalışmaktaydı, Katolik Gürcüler bilinçli olarak Ermeni olarak kayıt altına alınmaktaydı. Örneğin 1886 yılında Hizabavra köyünde yaşayan 1363 Gürcü'den 1356'sı Ermeni olarak kayıt altına alınmıştı. Rus devlet yetkilileri, yerel halkın Gürcü soyadlarını kasıtlı olarak Ermeni soyadlarıyla değiştirmişti. 1899 yılında Çarlık yönetiminin emriyle Samtskhe-Cavakheti kiliselerinde Gürcü dili yasaklanmış, ayinler Ermenice ve Rusça olarak yapılmıştır. Bu ayrımcı politika yerel halkın sömürülmesi için verimli bir zemin yaratmıştır. Bavra, Varevan, Alastan, Ojmana, Turtskhe, Tora, Kartikami, Eshtia, Khulgumo, Hur, Kulikam, Kordzuli köylerinde yaşayan Gürcüler tamamen Ermenileştirilmişlerdi. Gürcü karşıtı politikanın en açık örneklerinden biri de Veli köyündeki Katolik Gürcülerin Ermenileştirilmesiydi.³¹ Bütün bu adımlar Gürcü-Ermeni çatışmasına yol açmıştır.

Tanınmış Gürcü düşünür İlia Chavchavadze de asılsız Ermeni iddialarına tanık olmuş ve bunların açığa çıkması için mücadele etmiştir. Bu konuları 1899 yılında yazdığı “Ermeni Alimler ve Taşların Feryadı” adlı eserinde³² detaylı olarak kaleme almıştır. Chavchavadze Ermeniler hakkında şunları yazmıştır: “...başımıza bir bela gelse de gelmeseyse de biz size hiçbir şey hissettirmedik, sizi bu şekilde kabul ettik ve ağırladık. Ve siz bizim evimizde düşman oldunuz.” Çünkü Ermeni tarihçiler Gürcistan'daki Ermeniler yararına yeni bir tarih yazmaktalardı. Chavchavadze, Ermenilerin niyetini ve yalanlarını şu sözlerle ortaya çıkarmıştır: “... sözle, kalemlerle, sanki buradaymışlar gibi ülkeye yemin ediyorlar, güya Kafkasya silsilesi gibi, Dicle Nehri'nden Fırat Nehri'nin başlangıcına, Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar, burası Ermenistan denilen yerdir.” Chavchavadze'ye göre, Ermeni bilim adamları ve yetkililer, Ermenilerin geçmişte Güney Kafkasya'nın önde gelen halkı olduğuna ve geleceğin onlara ait olduğuna, Gürcülerin fakir insanlar olduğuna dünyayı inandırmak için her şeyi yaptılar ve gelecekte de yapmaya devam edeceklerdi. Geçmişte ve şimdi: “Ayrıca Patkanov gibi bilim adamlarının, filozof Arsrün'un ve bazı Esov'ların, Hudabaşov'ların ve onların tüm takipçilerinin, kendi siyahlarını beyaz, bizimkileriyse siyah yapmaktan başka bir şey istemedikleri açık değil mi?” Chavchavadze'ye göre taşlar bile Ermeni biliminin sahteliğini haykırmaktalardı. Ancak Ermeniler yüzyıllardır oluşan tarihi yok etmeye çalışmışlardı: “Bütün bunlar kimin becerisi? Bu nasıl bir kara kargadır ki bize doğru döner, havlar, bizi öper?”³³ Chavchavadze, bazı Ermeni çevrelerini kasıtlı olarak Gürcü karşıtı eylemlerde bulunmakla suçlamıştır. Bu çevreler, Gürcü milletinin varlığının Ermenilerin güçlenmesine engel olduğu sonucuna varmışlardı: “Biz sadece hırslı Ermeni takımının bizi, yani Gürcülerini kazınmasından, bizi ahlaki ve fiziki olarak güvenilmez hale getirmesinden ve Samara'ya elini uzatmasından şikayetçiyiz. Sanki bizim hiçliğimiz onların onur kaynağıdır, onların saygınlığının bir işaretidir.” Chavchavadze Tiflis'te yaşayan Ermeni yetkilileri, özellikle de Tiflis'te yayınlanan “Mşaki” Ermeni gazetesinin editörü Grigol Artsruni'yi, yabancılara Gürcistan hakkında yanlış bilgi vermekle suçlamış, onun şu ifadeleri kullandığını belirtmiştir: “Avrupalı muhabire Gürcistan'ı Ermenistan olarak göstermiş bu hikayeyi ülkede olan yabancılara yaymışlardı Tiflis ve Gürcistan bizim evimiz, ülkemizdir.”³⁴

29 Guram Markhulia, “From the History of Armenian Diaspora in Georgia”, *Causes of War Prospects for Peace*, Tiflis 2009, s. 201.

30 Davit Maisuradze, “İudas morali anu Somkhuri sakme Sakartveloshi natsili I”, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=49617> იუდას მორალი ანუ სომხური საქმე საქართველოში ნაწილი I, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=49617>, son erişim tarihi: 10.02.2024.

31 Valeri Modebadze, *Meskhuri problemis analizi*, Tiflis 2010, s. 55. [ვალერი მოდებაძე, მესხური პრობლემის ანალიზი, თბილისი 2010, გ. 55].

32 İlia Chavchavadze, *Kvata ghaghadi*, Tiflis 1994. [ილია ჭავჭავაძე, ქვათა ღაღადი, თბილისი 1994].

33 Chavchavadze, *Kvata ghaghadi*, s. 2-20.

34 Aleksandre Abdaladze, *Sakartvelo da Somkheti*, Gamomtsemloba Egrisi, Tiflis 2008. [ალექსანდრე აბდალაძე,

Ermenilerin nankörlüğüne öfkelenen diğer bir Gürcü tarihçi İvane Javakhishvili onların eylemleriyle ilgili şu sözleri yazmıştır: “*Gürcistan’ın bağımsız varlığı sayesinde Ermeniler Gürcistan’a sığındılar. Onlara teşekkür etmek yerine, güçsüz Gürcistan’ın iç işlerine karışmış, Rusya’nın tabiiyetini ve himayesini kabul etmiş, toprak ve suyuysa bizden almışlardı. Kuşkusuz bu kesinlikle kabul edilemez bir davranıştı. Bu davranışları Gürcistan’ın bağımsızlığına zarar vermiştir.*”³⁵

Tarih bilimleri doktoru, Ermeni araştırmacısı Aleksander Abdaladze’ye göre tarihsel kökenleri takip edilirse, Ermenistan’ın her zaman Kafkasya’da büyük bir güç olmaya çalıştığını anlamak mümkündür. “Büyük Ermenistan” deyiminin var olmasının nedeni bu olmuştur. Yöneticileri, kralları ve daha sonraki kilise üyeleri Doğu ve Güneybatı Gürcistan’ı fethetmeye ve kolonileştirmeye çalışmıştır. Tao-Klarceti ile de ilgili benzer bir planları vardı. Tarihsel olarak Acaristan, Tao-Klarceti ile de yakından bağlantılıydı.³⁶

Ermenistan’ın Tiflis hakkındaki asılsız iddiaları Gürcistan ile Ermenistan arasındaki gerilimi artırmıştır. 1897 yılında İveria Gazetesi’nde Tiflis’in coğrafi konumu, devletler veya uluslararası hukuka göre hangi gerekçelerle bir Ermeni şehri olduğu konusunda birçok konunun tartışıldığı bir makale yayınlanmıştır. Tiflis’i Ermenileştirme girişimi, İlia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, Alexandre Abdaladze, İvane Cavakhishvili gibi Gürcü aydınları tarafından açığa çıkarılmıştır.³⁷

1920’li Yıllarda Gürcistan’da Ermeniler

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Gürcü halkının tarihinde önemli bir değişiklik meydana gelmiş ve 26 Mayıs 1918’de Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihi olay sadece milletin oluşumunda yeni bir aşamanın başlangıcı olmakla kalmayıp aynı zamanda çok sayıda etnik gruptan oluşan Gürcistan’ın etnik yapısını oluşturan halklar için de çok önemlidir. Diğer ulusların temsilcilerinden farklı olarak Gürcistan’daki Ermeni kökenli nüfus bu sürece olumlu yaklaşmamıştır. Aralık 1918’in ilk günlerinden itibaren Lori’deki Ermeni-Gürcü çatışması yeniden alevlenmiş ve bu çatışma savaşa dönüşmüştür. İlk çatışmalar 18-27 Ekim 1918’de Ermeni ordusunun Kober, Korinc ve Cater’e saldırmasıyla başlamıştır. Ancak saldırıları orada konuşlanmış az sayıda Gürcü birliği geri püskürtmüştür.³⁸ Borçalı’da Azerbaycanlıların yaşadığı Şülever köyünün yakınındaki köyler ateşe verilmiş, evler yağmalanmış, binalar yakılmıştır. İmir ve Saraçlı köylülerinin yetiştirdiği mahsuller yağmalanmıştır. Ermeniler tarafından Yukarı Saral ve Görarhi köylerinin hayvanları, erzak depolarındaki mallar, çalınmıştır. Aşağı Saral köyünden 130, Saraçlı’dan 30 büyükbaş hayvan yağmalanmıştır.³⁹ Ermeniler Akhalkalaki, Lori ve Borçalı’nın kendilerine ait olduğunu iddia ediyordu. Gürcistan’ın bağımsızlığını ilan ettiği ilk günlerde Savunma Bakanlığı, Ermeni silahlı askeri birliklerinin Gürcistan’dan derhal çekilmesi yönünde acil bir emir yayınlamıştır. Olgulara göre, Ermenistan’ın diplomatik misyonu bu emri dikkate almamış ve Tiflis’in merkezinde saklanan silahların korunmasını Ermeni militanlara bırakmıştır.⁴⁰ Ertoba Gazetesi “Taşnakların İkili Siyaseti” başlıklı yazısında direnişi detaylı bir şekilde anlatmıştır. Arka planda Taşnaksutyun Partisi Gürcü karşıtı

საქართველო და სომხეთი, გამომცემლობა, ეგრისი, თბილისი 2008.]

35 İvane Cavakhishvili, *Sakartvelos sazghvreb*, Tiflis 1919, s. 31. [ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოს საზღვრები, თბილისი 1919, გვ. 31].

36 Abdaladze, *Sakartvelo da ...*, s. 142-162.

37 Elguca Kavtaradze, “Somkhetis pretenziebi Tbilisze”, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=34037%22> [ელგუჯა ქავთარაძე, სომხეთის პრეტენზიები თბილისზე, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=34037%22>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

38 Archil Chachkhiani, *Brdzola Sakartvelos teritoriuli mtlianobisatvis 1918-1919 tslebshi (Somkhet-Sakartvelos omi)*, İvane Cavakhishvili Tarih ve Etnoloji Enstitüsü, Tarih Doktora Tezi, Tiflis 2006, s. 143. [არჩილ ჩაჩხიანი, ბრძოლა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის 1918-1919 წლებში (სომხეთ-საქართველოს ომი), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, თბილისი 2006, გ. 143].

39 Samira Habibbayli, “Tarihten Günümüze Borçalı Bölgesine Ermeni İddiaları ve Bölgenin Türk (Azerbaycanlı) Ahalisi”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 67, 2020, s. 122.

40 Archil Chachkhiani, *Dashnakta natsionalistur-ekspansionisturi ideologia da Somkhet-Sakartvelos 1918-1919 tslebis omi*, Tiflis 2007. [არჩილ ჩაჩხიანი, დაშნაკთა ნაციონალისტურ-ექსპანსიონისტური იდეოლოგია და სომხეთ-საქართველოს 1918-1919 წლების ომი, თბილისი 2007].

faaliyetlerini sürdürmekteydi. İngiliz ordusunun Gürcü Devleti'ni devirmek için Tiflis'e girmesinin ardından Ermeni yetkililer ve Ermeniler söz konusu çizgiyi daha da ileri bir biçimde sürdürmüştür. Taşnaklar, Tiflis'i alıp Ermenistan'ın başkenti ilan etmeye kararlıydı. Aynı zamanda Soçi'deki Ermeni nüfusunun Gürcü hükümetine karşı ayaklanmasını sağlamışlardı. Eşzamanlı olarak "gönüllü ordu" da saldırıya geçmiştir. Gürcü ordusu iki cephede savaştığına sahip olmadığından Soçi'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Başlangıçtaki başarısızlığa rağmen Gürcü ordusu kısa sürede karşı saldırı başlatarak İngiliz misyonu tarafından tamamen yok edilmekten kurtarılan Ermeni ordusunu geri püskürtmüştür. Ermeni hükümeti ateşkes istemiş ve statükoyu yeniden tesis etmeyi kabul etmiştir. 31 Aralık'ta çatışmalar böylece sona ermiştir. 1919'da Taşnak bilim adamları Ermenistan'ın tarih ve devlet haritalarını yeniden yayınlamış ve Tiflis dahil doğu Gürcistan'ın neredeyse tamamı Ermenistan sınırları içinde gösterilmiştir.⁴¹

SSCB Döneminde Gürcistan'daki Ermeniler

Gürcistan Sovyet Rusya tarafından işgal edildikten sonra da Ermeniler bu ülkeye yerleşmeye devam etmiştir. 1926'da 307.018 olan Ermenilerin sayısı 1939'da 308.684'e çıkmıştır. Karşılaştırma için, 1926'da Akhaltsikhe (Ahıska) vilayetinde Ermenilerin toplam nüfusun yüzde 30,5'ini oluşturduğunu, 1959'da bu rakamın yüzde 51,1'e çıktığının belirtilmesi gerekmektedir. 1944 yılında Sovyet hükümeti tarafından Müslüman nüfusun Gürcistan'dan sürülmesi, Gürcistan'ın çeşitli bölgelerindeki toplam Ermeni nüfusunun artmasına neden olmuştur.⁴²

Almanya ile yapılan savaş sırasında işgal altındaki topraklardaki birçok etnik grup Sovyetler Birliği tarafından Almanların işbirlikçisi olarak görülmekteydi. 1943-1944 yıllarında Sovyet Kızıl Ordusu, Almanya'nın işgal ettiği toprakları geri alınca, sadece bu topraklarda yaşayan halklar değil, Alman ordusunun girmediği bölgelerde de sürgüne tabi tutulmuştur. Bu sürgünden Gürcistan'da, tarihi topraklarında yaşayan Ahıska Türkleri de nasibini almıştır. Bu bahanelerle SSCB Devlet Savunma Komitesi 31 Temmuz 1944'de "Ahıska Türklerinin Tehcirine İlişkin Kararname" kabul etmiştir. Bu belge 20 Eylül 1944'te onaylanmıştır. Bu kararname ile birlikte 14 Kasım 1944'te yaklaşık 100 000 civarında Ahıska Türkü Adıgeni-, Aspindz Ahıska, Akhalkalaki-ახალკალაქი ve Bogdanovka (günümüzdeki Ninotsminda) ilçelerinden bir gecede vagonlara yüklenerek başta Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan olmak üzere toplam on sekiz bölgeye sürülmüştür. 25-26 Kasım 1944 tarihlerinde Acara Özerk Cumhuriyeti'nden de Kürt, Türk ve Hemşinliler aynı yerlere sürgün edilmiştir.⁴³ Ahıska Türklerinden boşalan topraklara Ermeniler yerleştirilmiştir.

1926'da Samtskhe-Cavakheti'de Ermeniler nüfusun yüzde 41,8'ini oluştururken, 1956'da bu oran yüzde 64,5'e ulaşmıştır. Özellikle 1926 yılında Samtskhe'de Ermeniler nüfusun yüzde 15,1'ini oluştururken, 1959'da bu oran yüzde 36,2'ye ulaşmıştır. O yıllarda Cavakheti'de bu gösterge yüzde 79,72'den yüzde 88,7'ye yükselmiştir. 1959 yılında Gürcistan'da 442.900 Ermeni yaşamakta, bu da toplam nüfusun yüzde 10,95'ini oluşturmaktaydı. 1970 yılında Ermenilerin sayısı 452 bin 309 kişiydi. 1979'da sayıları 448 bin kişi olmuş, bu da Gürcistan'ın toplam nüfusunun yüzde 9'una tekabül edilmiştir. Gürcistan'da 1989 yılında 437 bin 200 Ermeni kökenli vatandaş yaşamaktaydı, bu da ülke nüfusunun yüzde 8,1'ini oluşturmaktaydı. 1989 nüfus sayımına göre Abhazya'nın Gagra kenti ile Cavakheti, Ahalkelek ve Ninotsminda bölgelerinde Ermeniler çoğunlukta idi. Ahalkelek'de toplam nüfusun yüzde 91,3'ünü, Ninotsminda bölgesinde ise yüzde 89,6'sını Ermeniler oluşturmaktaydı.⁴⁴

41 Şota Vadackoria, *Somkhar-Kartuli urtiertoba da 1918-1919 tslebis samkhedro dapirispirebis mizezebi*, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/vadachkoria/>. [შოთა ვადაჭკორია, სომხურ-ქართული ურთიერთობა და 1918-1919 წლების სამხედრო დაპირისპირების მიზეზები, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/vadachkoria/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

42 Statistiki Erovnu Samsakhuri (sakstati), https://migration.commission.ge/files/census_release_geo_2016.pdf [სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საკსტატი), https://migration.commission.ge/files/census_release_geo_2016.pdf], son erişim tarihi: 10.02.2024.

43 Serhat Keskin-Özge Anaç, "Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü'nden Günümüze Gürcistan'a Geri Dönüş Mücadelesi ve 2007 Yılına Kadar Dönerlerin Durumu", *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Ed. Ayşegül Aydingün-Ali Asker-Aslan Yavuz Şir, Avim Yay., Ankara 2016, s. 277.

44 Statistiki Erovnu Samsakhuri (sakstati), https://migration.commission.ge/files/census_release_geo_2016.pdf.

Bağımsızlık Yıllarında Gürcistan'daki Ermeniler

Bu yıllarda yaşanan ağır ekonomik ve sosyal koşullar, bu ülkede yaşayan Ermenilerin sayısında düşüşe neden olmuştur. Gürcistan'da 17-24 Ocak 2002 tarihlerinde yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Gürcistan'da yaşayan Ermenilerin sayısı 248.929 olup Gürcistan nüfusunun yüzde 5,7'si kadardı.⁴⁵ Samtshe-Cavaheti'nin iki ilçesinde - Ahalkelek (yüzde 94) ve Ninotsminda ilçelerinde (yüzde 96), Kvemo-Kartli (Borçalı), Tsalka ilçesinde (yüzde 55) Ermeniler çoğunluktadır. Ahıska (yüzde 36) yaşadıkları başlıca bölgelerden biriydi. Tiflis'te de Ermenilerin sayısı çoğunlukta idi. Böylece Tiflis nüfusunun yüzde 8'e varan oranı Ermenilerden oluşmaktaydı.⁴⁶

Gürcistan'ın 2014 yılındaki son nüfus sayımına göre ülkedeki Ermeni sayısı 168.102 olmuş, bunların 53.409'u Tiflis'te yaşamaktaydı. Samtshe-Cavaheti'nin Ermeni asıllı nüfusu 81.089 kişiydi. Kvemo-Kartli'de (Borçalı) 21.500, Şida-Kartli'de ise 2.072 Ermeni yaşamaktaydı. Ermeni nüfusunun bir kısmı Ermeni soyadlarını Gürcü soyadlarıyla değiştirmişlerdi. Bu tür vakalar 1990'lardan önce de yaşanmaktaydı, fakat 1990'ların başında büyük boyutlara ulaşmıştır.⁴⁷

Bağımsızlığın yeniden kazanılmasının ardından Gürcistan'da yaşayan Ermeniler birçok durumda ülkenin ulusal çıkarlarına aykırı davranmışlardı. Bu nedenle Samtshe-Cavaheti halkı bazı iddialarda bulunmaktaydı. Psikolojik ve ekonomik olarak Ermenistan ve Rusya'ya daha bağlıydılar. Öte yandan Ermeniler birçok durumda Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturan ayrılıkçıların konumunu savunmak için adımlar atmışlardı. Şöyle ki, geçen yüzyılın 90'lı yıllarında yaşanan Gürcü-Abhaz çatışması sırasında Ermeniler, Gürcülere karşı Abhazların yanında savaşmışlardı. Bunun yerine Abhazların "borçlu olduklarını" ve bu "hizmete" değer verilmesini talep etmişlerdi.⁴⁸ 1926 yılında Abhazyaya topraklarında 32.400 Ermeni yaşamaktaydı. 1939 yılında buradaki Ermenilerin sayısı 49.705'e ulaşmıştı. Burada 1959'da 64.425, 1970'de 74.850, 1979'da 73.350, 1989'da 93.267, 2003'te 44.864, 2011'de 41.907 Ermeni yaşamaktaydı.⁴⁹

Sonuç

Gürcistan birçok farklı dilin konuşulduğu ve birçok etnik gruptan oluşan bir ülkedir. 2014 nüfus sayımına göre ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 87'si Gürcülerden, yüzde 13'ü ise çeşitli etnik grupların temsilcilerinden oluşturmaktadır. Bu grupların en büyük kısmını Gürcistan nüfusunun yüzde 6'sını Azerbaycanlılar oluşturmaktadır ve ülke nüfusunun neredeyse yüzde 5'i etnik Ermenilerden oluşmaktadır. Kvemo-Kartli'nin Azerbaycan ve Samtshe-Cavaheti - Ermenistan ile sınırı vardır. Gürcülerin Ermenilere yönelik tedirginliği, Gürcü toprakları ve kültürel miras üzerindeki hak iddialarıyla ilgilidir.

20. yüzyılın başı Kafkasya için birçok durumun aynı anda yaşanması nedeniyle trajik bir dönem olmuştur. Ermenilerin Gürcistan topraklarına toplu olarak yerleştirilmesi süreci, önceden tasarlanmış emperyalist politikanın sonucuydu ve Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunu güçlendirmesini amaçlamaktaydı. 20. yüzyılın başında Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Ermenistan, yerel Ermenilerin desteğiyle yeni topraklar fethetmek amacıyla Gürcistan'a karşı savaş başlatmıştır. Sovyet Rusya döneminde de Gürcistan'da otoritenin pekiştirilmesi

45 "Somkhuri mosakhleoba Sakartveloshi", <http://www.nplg.gov.ge/greenstone3/library/collection/civil2/document/HASH01a3767db2542b22f1f13aaf.jsessionid=A6CDB1C2111CDCE70B813266427A1B34?ed=1> ["სომხური მოსახლეობა საქართველოში", <http://www.nplg.gov.ge/greenstone3/library/collection/civil2/document/HASH01a3767db2542b22f1f13aaf.jsessionid=A6CDB1C2111CDCE70B813266427A1B34?ed=1>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

46 Mamuka Komackhia, *Etnikuri Rukis Pormireba Sakartveloshi*, Tiflis 2011. [მამუკა კომაცხია, ეთნიკური რუკის ფორმირება საქართველოში, თბილისი 2011].

47 National Statistics Office of Georgia (Geostat), http://geostat.ge/cms/site_images/_files/english/population/Census_release_ENG_2016.pdf, son erişim tarihi: 10.02.2024.

48 "Somkhebi Apkhazetshi kulturul avtonomias itkhoven", <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/>. ["სომხები აფხაზეთში კულტურულ ავტონომიას ითხოვენ", <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

49 "Naselenie Abkhazi", <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> ["Население Абхазии", <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

amacıyla Ermenilerin yerleşim politikası sürdürülmüştür. 20. yüzyılın sonunda bağımsızlığına kavuşan Gürcistan, ayrılıkçılıkla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin etnik bileşeni olan Ermeniler, süreç boyunca bölücü güçlere dolaylı ve doğrudan yardımda bulunarak Gürcistan'ın ulusal çıkarlarıyla bağdaşmayan tutum sergilemiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Gürcistan nüfusunun ulusal bileşiminde ciddi değişiklikler olmuştur. 1989 nüfus sayımına göre ulusal azınlıklar ülke nüfusunun %30'unu oluştururken, 2002 nüfus sayımı sonuçlarına göre Gürcistan'daki spesifik payları (Abhazya ve Tskhinvali bölgesi hariç) %16'ya düşmüştür. Gürcistan'da yaşayan azınlık halk genellikle Gürcüce konuşmakta zorluk çekmektedir, bu azınlıkların ana dillerinin devlette statüsü bulunmadığından kamusal alanda kullanılmamaktadır.

Kaynakça

- “1918-1919 Tseli Somkhet-Sakartvelos omi”, <https://mematiane.ge/product-details.php?id=4924> [“1918-1919 წელი სომხეთ-საქართველოს ომი”, <https://mematiane.ge/product-details.php?id=4924>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- “Naselenie Abkhazii”, <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> [“Население Абхазии”, <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- “Somkhebi Apkhazetshi kulturul avtonomias itkhoven”, <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/> [“სომხები აფხაზეთში კულტურულ ავტონომიას ითხოვენ”, <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- “Somkhebi Apkhazetshi kulturul avtonomias itkhoven”, <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/>, <https://www.ambebi.ge/article/189370-somxebi-apxazetshi-kulturul-avtonomias-itxoven/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- ABDALADZE, Aleksandre, *Sakartvelo da Somkheti*, Gamomtsemloba Egrisi, Tiflis 2008. [ალექსანდრე აბდალაძე, საქართველო და სომხეთი, გამომცემლობა ეგრისი, თბილისი 2008].
- AĞACAN, Kamil, “Ermenistan-Gürcistan İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 19, 2005, s. 62-82.
- APTSIAURİ, Ketevan, “kartuli-somkhuri urtiertobebi XVIII-XIX ss-shi”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>. [კეთევან აფციაური “ქართულ-სომხური ურთიერთობები XVIII-XIX სს-ში”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/aptsiauri/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- ARVELADZE, Bondo, “Armyanskiye” ili Gruzinskiye cerkvi v Gruzii!”, <https://www.allgeo.org/index.php/ru/641-bondo-arveladze-armyanskie-ili-gruzinskie-tserkvi-v-gruzii> [Бондо Арвеладзе, “Армянские или грузинские церкви в Грузии!?” <https://www.allgeo.org/index.php/ru/641-bondo-arveladze-armyanskie-ili-gruzinskie-tserkvi-v-gruzii>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- BOCORİDZE, Giorgi, *Mogzauroba Samtskhe-Cavakheti*, Mecniereba, Tiflis 1992. [გიორგი ბოჭორიძე, მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში, მეცნიერება, თბილისი 1992].
- CAVAKHİSHVİLİ, İvane, *Sakartvelos sazghvrebi*, Tiflis 1919. [ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოს საზღვრები, თბილისი 1919].
- CHACHKHIANI, Archil, *Brdzola Sakartvelos teritoriuli mtlianobisatvis 1918-1919 tslebshi (Somkhet-Sakartvelos omi)*, Ivane Cavakhishvili Tarih ve Etnoloji Enstitüsü, Tarih Doktora Tezi, Tiflis 2006. [არჩილ ჩაჩხიანი, ბრძოლა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის 1918-1919 წლებში (სომხეთ-საქართველოს ომი), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, თბილისი 2006].
- CHACHKHIANİ, Archil, *dashnakta natsionalistur-ekspansionisturi ideologia da Somkhet-Sakartvelos 1918-1919 tslebis omi*, Tiflis 2007. [არჩილ ჩაჩხიანი, დაშნაკთა ნაციონალისტურ-ექსპანსიონისტური იდეოლოგია და სომხეთ-საქართველოს 1918-1919 წლების ომი, თბილისი 2007].
- CHAVCHAVADZE, İlia, *Kvata ghaghadi*, Tiflis 1994. [ი. ჭავჭავაძე, ქვათა დაღადი, თბილისი 1994].
- Etnosebi Sakartveloshi*, Ed. Merab Basilaia, Tiflis 2008. [ეთნოსები საქართველოში, რედაქტორი მერაბ ბასილაია, თბილისი 2008].
- GURULİ, Vakhtang, “Georgievskis Traktati”, <https://gfsis.org.ge/files/my-world/12/06.pdf>

- [ვახტანგ გურული, “გეორგიევსკის ტრაქტატი“, <https://gfsis.org.ge/files/my-world/12/06.pdf>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- HABİBBAYLI, Samira, “Tarihten Günümüze Borçalı Bölgesine Ermeni İddiaları ve Bölgenin Türk (Azerbaycanlı) Ahalisi”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 67, 2020, s. 115-136.
- KAVTARADZE, Elguca, “Somkhetis pretenziebi Tbilisze”, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=34037%22> [ელგუჯა ქავთარაძე, სომხეთის პრეტენზიები თბილისზე, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=34037%22>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- KESKİN, Serhat-ANAÇ, Özge, “Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü’nden Günümüze Gürcistan’a Geri Dönüş Mücadelesi ve 2007 Yılına Kadar Dönenlerin Durumu”, *Gürcistan’daki Müslüman Topuluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Ed. Ayşegül Aydıngün-Ali Asker-Aslan Yavuz Şir, Avim Yay., Ankara 2016, s. 275-294.
- KOMATSKHIA, Mamuka, *Etnikuri Rukis Pormireba Sakartveloshi*, Tiflis 2011. [მამუკა კომაცხია, ეთნიკური რუკის ფორმირება საქართველოში, თბილისი 2011].
- QASIMLI, Musa-ÖMƏROV Vahid-MƏMMƏDOVA Naziyə-HƏBİBBƏYLİ Samirə-SALAYEV Kamal, *Gürcüstanda Erməni Təşkilatlarının Fəaliyyəti (XIX Əsr-XXI Əsrin Əvvəlləri)*, Bakı 2020.
- MACHARADZE, Valerian, “Georgievskis traktati”, [http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1\(7\)/valerian%20macharadze.pdf](http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1(7)/valerian%20macharadze.pdf), [ვალერიან მაჭარაძე, “გეორგიევსკის ტრაქტატი”, [http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1\(7\)/valerian%20macharadze.pdf](http://www.sinergia.ge/samisaunje/Pdf_1(7)/valerian%20macharadze.pdf)], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- MAİSURADZE, Davit, “İudas morali anu Somkhuri sakme Sakartveloshi natsili I”, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=49617> იუდას მორალი ანუ სომხური საქმე საქართველოში ნაწილი I, <https://ge.kavkazplus.com/news.php?id=49617>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- MAİSURADZE, Guram, “Kartuli-Somkhuri urtiertobis istoriografiidan”, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/maisuradze-saq-som-2/> [გურამ მაისურაძე, “ქართულ-სომხური ურთიერთობის ისტორიოგრაფიიდან“, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/maisuradze-saq-som-2/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- MARKHULIA, Guram, “*Didi Somkhoba Sakartveloshi*”, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/markhulia-10/> [გურამ მარხულია, “დიდი სომხობა საქართველოში“, <https://iberiana2.wordpress.com/armenia/markhulia-10/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.
- MARKHULIA, Guram, “From the History of Armenian Diaspora in Georgia”, *Causes of War Prospects for Peace*, Tiflis 2009, s. 198-206.
- MODEBADZE, Valeri, *Meskhuri problemis analizi*, Tiflis 2010. [ვალერი მოდებაძე, მესხური პრობლემის ანალიზი, თბილისი 2010].
- National Statistics Office of Georgia (Geostat), http://geostat.ge/cms/site_images/_files/english/population/Census_release_ENG_2016.pdf, son erişim tarihi: 10.02.2024.
- NUSEL, Emre, *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşın’da Kafkas Hanlıklarının Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015.
- ÖMƏROV, Vahid-KƏLBİZADƏ, Elnur-HƏBİBBƏYLİ, Samirə-MƏMMƏDOVA, Naziyə-SALAYEV, Kamal, *Gürcüstan: İnzibati-Ərazi Quruluşu, İdarəçiliyi və Demografiyası*, Bakı 2019.
- ÖZKAN, Selim Hilmi, “XVII. Yüzyılın Sonlarında Hıristiyan Birliği Projesi ve Ermeniler”, *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler*, C. II, Kayseri 2009, s. 81-96.
- ÖZKAN, Selim Hilmi, “Osmanlı Devleti’nden Gürcistan’a Ermeni Göçü ve Tiflis’de Ermeni Faaliyetleri (1878-1915)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 62, 2014, s. 1800-1809.

SORDİA, Giorgi, *Ossetians in Georgia: in the wake of the 2008 war*, Flensburg: European Centre for Minority Issues (ECMI), 2009, <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/10693>, son erişim tarihi: 10.02.2024.

Statistikis Erovnuli Samsakhuri (sakstati), https://migration.commission.ge/files/census_release_geo_2016.pdf [სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი), https://migration.commission.ge/files/census_release_geo_2016.pdf], son erişim tarihi: 10.02.2024.

VADACHKORİA, Shota, *Somkhur-Kartuli urtiertoba da 1918-1919 tslebis samkhedro dapirispirebis mizezebi*, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/vadachkoria/> [შოთა ვადაჭკორია, სომხურ-ქართული ურთიერთობა და 1918-1919 წლების სამხედრო დაპირისპირების მიზეზები, <https://iberiana.wordpress.com/armenia-georgia/vadachkoria/>], son erişim tarihi: 10.02.2024.

Extended Abstract

Located on the coast of the Black Sea, Georgia is the most strategically important country in South Caucasus. As is known, this country, situated on important trade and communication routes extending from north to south and from east to west, has been the focus of foreign powers at different periods of history and has occasionally been subjected to occupation. In addition, the modern territories of Georgia have been a region of intense migration since ancient times. Especially, migration processes from neighboring regions to Georgia have occurred intensively. In addition to representatives of Caucasian peoples, various groups from the Middle East have also settled in the country. Over time, while some immigrant groups merged with the local population or other ethnic groups, some have preserved their national characteristics to the fullest extent. Indeed, it is possible to find information in many sources about the migration of Arabs, Seljuks, Mongols, Russians, Armenians, and Kazakhs to this region at different times. It should be noted that this process has been continuous and carried out gradually.

From the early 19th century until the collapse of the Soviet Union, the settlement of non-Georgian populations in Georgian territories in groups served the military, political, and economic interests of the Russian Empires. In Georgia, Georgians, Azerbaijanis (Borchali Turks), Armenians, Abkhazians, Ossetians, Kurds, Russians, Greeks, Jews, Arabs, Roma, and representatives of other peoples live. According to the results of the 2014 census, approximately 87% of the country's population consisted of ethnic Georgians, while 13% consisted of representatives of various ethnic groups. The largest of these ethnic groups are Azerbaijanis, who make up 6.3% of Georgia's population. Ethnic Armenians constitute approximately 4.5% of the country's population.

The process of mass settlement of Armenians in Georgian territories was the result of a preconceived imperialist policy aimed at strengthening Russia's position in the South Caucasus.

During the 1768-1774 Russo-Ottoman War, the Georgian king Heraclius II actively supported Russia. He even applied to enter under Russian protection. After the end of the war, negotiations intensified between the Russians and Georgians, resulting in the signing of the Treaty of Georgievsk. With this treaty signed on July 24, 1783, the Kingdom of Kartli-Kakheti accepted the "protection" of the Russian State.

After the annexation of the region by Tsarist Russia, efforts began to change the ethnic structure of the population in order to create an ethnic buffer in favor of itself. For this purpose, the settlement of Armenian population in the region was initiated.

In the late 1920s of the 19th century, the Tsarist government resettled many Armenians to Georgia from Iran and Turkey. Armenians settled from Iran to Georgia were placed in Kvemo-Kartli (Borchali), while those settled from Turkey were mainly placed in Samtskhe-Javakheti and Akhaltsikhe.

The Russian government used the Armenian factor to strengthen itself in the South Caucasus and encouraged them to settle in the region. Armenians, using favorable conditions, began to pursue a policy of distorting Georgian history, seizing material and spiritual monuments, thus laying the groundwork for the implementation of territorial claims. The settlement of Armenians in Georgia intensified from the 1860s onwards.

As a result of the resettlement of Armenians to Georgia with the help of the Tsarist government, their numbers increased every year. In 1865, there were 122,600 Armenians living in Georgia, in 1886 there were 172,900, and in 1897 there were 197,000. Between 1897 and 1902, 55,000 Armenians were settled in Georgia. These processes led to the number of Armenians in Tiflis increasing from 46,700 to 124,900, with 68,000 of them being newcomers.

After the revolutions of 1917, the Russian Empire collapsed, and three independent states - Georgia, Armenia, and Azerbaijan - were established in the South Caucasus. In the first quarter of the 20th century, an important change occurred in the history of the Georgian people; Georgia declared its independence on May 26, 1918. This historic event was not only the beginning of a new stage in

the formation of the nation, but also very significant for the peoples constituting the ethnic structure of Georgia, which consists of multiple ethnic groups. Unlike representatives of other nations, the population of Armenian origin in Georgia did not positively approach this process. From the first days of December 1918, the Armenian-Georgian conflict in Lori escalated and turned into a war. Armenia, using the dispersed Armenian population in different regions of Georgia, declared war on Georgia without attacking to conquer new territories. In this case, local Armenians played a special role.

After the arrival of Soviet Russia in the South Caucasus, privileges were granted to Armenians living in Georgia as part of imperial policy, and the settlement policy of Armenians was continued in order to strengthen the authority in Georgia, especially favorable conditions were provided for their settlement on the borderlands. On November 14, 1944, approximately one hundred thousand Meskhetian Turks from Adigen, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek, and Bogdanovka (now Ninotsminda) districts were loaded into wagons overnight and deported to eighteen regions, primarily Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan, and Armenians were settled in the vacant lands of Ahıska Turks.

After gaining independence, the Armenians, who are part of Georgia's ethnic composition, exhibited a stance incompatible with Georgia's national interests by indirectly and directly supporting separatist forces throughout the process. The harsh economic and social conditions during these years led to a decrease in the number of Armenians living in the country.

Yazar Adı-Soyadı ----- Author Name-Surname	Aysel ZEYNALOVA Aysel ZEYNALOVA
Yazar Katkı Oranı ----- Author Contribution Percentage	Eşit Equal
Makale Adı ----- Article Name	Ermenilerin Gürcistan'a Yerleşmesi ve Talepleri Armenians Settling in Georgia and Their Demands
Geliş - Kabul Tarihi ----- Received-Accepted Date	27 Şubat 2024 - 11 Haziran 2024 27 February 2024 - 11 June 2024
Hakem Sayısı ----- Reviewers	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri) İçerik İnceleme: İki dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content review: Two external reviewer.
Etik ----- Ethic	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur. Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması ----- Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Done - iThenticate
Çıkar Çatışması ----- Conflict of Interest	Çıkar çatışması yoktur. There is no conflict of interest.
Finansman ----- Grant Support	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır. No financial support was received.
Etik Beyan ----- Ethical Statement	
Etik Kurul İzni ----- Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı ----- Copyright	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Authors retain the copyright of their article.